

FINSK KRÖNIKA

Debatten om domstols- och lagstiftningsväsendet fortgår och tog förnyad fart sedan en i intervjuform uppbyggd artikel publicerats i Lakimies nr 6/70. Artikelns underrubrik, som i översättning lyder: „den 70-åriga Urho Kaleva Kekkonens tankar om aktuella problem“, var ägnad att skänka artikeln vida större uppmärksamhet än framställningen som sådan skulle ha förtjänat, enär här till övervägande del behandlades debattstoff, som varit aktuellt under hela den tid Kekkonen verkat dels som justitieminister och dels som statsminister samt alltsedan år 1956 som republikens president.

I intervjun framhåller Kekkonen, att en förtroendekris föreligger mellan rättsväsendet och medborgarna. Orsakerna kan enligt Kekkonen spåras i den bristande jämlikheten i samhället, att domarna har att tillämpa föråldrad lagstiftning, som beträffande den i vissa delar över 80 år gamla strafflagen återspeglar värderingar från 1800-talets ståndssamhälle, ävensom att domarnas attityder och värderingar är främmande för folket och att medborgarna då de ställs inför domstol stundom bemöts direkt övermodigt. Kekkonen efterlyser därför förutom en attitydförändring bland domarna en ändring av samhällets maktstruktur för att bereda medborgarna större möjligheter att påverka beslutsfattandet och övervaka maktutövningen.

Ett sammandrag av förenämnda artikel i svensk översättning ingår bl. a. i Juristnytt/Samhällsvetaren nr 16/70. Under den förnyade debatten visade det sig att alla gamla bastioner håller och på sedvanligt sätt pratade man förbi varandra.

Medlen för rättsvården uppgick i förslaget till statsbudget, som gavs offentlighet en knapp vecka efter förenämnda intervju, till 1,114 % av statens samtliga utgifter. Motsvarande procentsats för år 1970 var 1,132. Utom annat föreslogs anslaget för kriminologiska forskningsinstitutet sänkt. Denna åtgärd kunde ställas i relation med president Kekkonens uttalande i förenämnda intervju om att de juridiska fakulteten totalt saknar en empiriskt inriktad forskning för att blottlägga det faktum, att verkligheten mången gång inte motsvarar lagens stadganden.

Förtroendekrisen mellan medborgarna och rättsväsendet har såsom i denna krönika tidigare nämnts försökt mätas på statistisk väg genom en av Finlands Juristförbund understödd och av Raimo Blom genomförd undersökning. För närvarande genomför Blom en undersökning beträffande domstolarnas verksamhet, vari grundpopulationen utvalts ur domstolsprotokoll förda år 1949, 1959 och 1968. Av preliminära undersökningsresultat har bl. a. följande tabell publicerats i Juristbladet 10/70:

Domar och samhällsklass (%)

	Rattfylleri			Ovarsamhet + vållad kroppsskada				
	(166) ty	(24) po	(16) ma	(40) mu	(72) ty	(16) po	(11) ma	(28) mu
Frikända	6.2	12.5	25.0	15.0	12.5	18.8	56.6	17.9
Villkorligt	21.7	25.0	—	17.5	4.2	12.5	—	3.6
Böter 4 db.	—	—	—	—	—	—	—	—
10—30 db.	0.6	—	—	2.5	40.3	18.8	—	25.0
31—40 db.	—	—	—	—	16.7	31.3	36.4	28.6
41—50 db.	—	—	6.3	—	15.3	—	—	10.7
51—60 db.	—	—	—	—	5.6	12.5	9.1	10.7
61—120 db.	1.8	4.2	12.5	2.5	5.6	6.3	—	3.6
Fängelse								
1—2 mån.	16.9	8.3	25.0	15.0	—	—	—	—
3 mån.	29.5	33.3	25.0	25.0	—	—	—	—
4 mån.	15.7	12.5	6.3	17.5	—	—	—	—
5—9 mån.	7.8	4.2	—	5.0	—	—	—	—
10—30 mån.	—	—	—	—	—	—	—	—
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

	Bedrägeri				Försnillning			
	(137) ty	(8) po	(3) ma	(31) mu	(93) ty	(9) po	(10) ma	(13) mu
Frikända	19.7	35.5	66.7	19.4	14.0	11.1	20.0	30.8
Villkorligt	8.8	—	—	12.9	9.7	11.1	—	23.1
Böter 4 db.	0.7	—	—	—	—	—	—	—
10—30 db.	21.2	12.5	—	12.9	25.8	55.6	40.0	30.8
31—40 db.	13.1	—	—	12.9	10.8	—	20.0	15.4
41—50 db.	5.8	12.5	—	12.9	9.7	22.2	10.0	—
51—60 db.	7.3	12.5	33.3	3.2	4.3	—	—	—
61—120 db.	5.1	—	—	6.5	7.5	—	—	—
Fängelse								
1—2 mån.	11.0	12.5	—	9.7	6.5	—	—	—
3 mån.	2.2	—	—	—	5.4	—	—	—
4 mån.	2.2	12.5	—	—	3.2	—	—	—
5—9 mån.	2.9	—	—	6.5	3.2	—	—	—
10—30 mån.	—	—	—	3.2	—	—	—	—
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

ty = työläiset
= arbetare

po = porvarit
= borgare

ma = maalaiset
= landsbor

mu = muut
= övriga

Populationens indeling kan synas snäv, men undersøkningens tendens blir dock inte härav lidande.

Lagstiftningen beträffande sedlighetsbrotten har avancerat så långt, att riksdagen kunnat godkänna det s.k. sexpaketet, som innehållit en rad ändringar i nuvarande lag. Enligt regeringens proposition föreslogs skyddsåldern sänkt från nuvarande 17 år till 15 år. Sedan lagutskottet föreslagit en sänkning till 16 år kom denna åldersgräns att efter omröstning fastställas. Angående kriminaliseringen av våldtäkt inom äktenskapet omfattades regeringens åsikt om att sanktionerna för våldtäkt inte borde utsträckas att gälla makar. I fråga om dekriminaliseringen av tidelag gjorde enligt en riksdagsman riksdagen sig skyldig till „svek mot djuren“, då riksdagen med rösterna 138 — 26 dekriminaliserade dylik handling. Samma riksdagsman ansåg att homosexualitet „är onödig i vår modärna tid“ och deklarerade att sådan handling bör förbjudas då folkmajoriteten känner avsky för homosexualitet. Med rösterna 147 — 18 beslöt dock riksdagen att dekriminalisera homosexuellt beteende som sådant; dock med godkännande av lagutskottets förslag om att offentlig uppmaning till homosexualitet skulle utgöra straffbar gärning.

Justitiemord har ingått som tema i många dagstidningars ledande artiklar sedan en person förklarar sig vara skyldig till en misshandel med dödlig utgång, för vilket brott en annan person dömts för sju år sedan. Hufvudstadsbladet gör följande konklusion:

„Läser man tidningsreferaten från rättegången i rådsturätten, kan man inte finna mer än obestyrkta misstankar och indicier som utpekade den misstänkte. Men denne befann sig i underläge redan därför att han hade suttit inne och även ifråga om sina seder knappast kunde betecknas som en mönstermedborgare. Nu frågar man sig, om det var sådana i och för sig i förhållande till ett viljadråp oväsentliga omständigheter som fick rättens tjänare att alltför lätt intala sig att han var skyldig, fastän bindande bevis saknades.“

Christer Kuhlefelt.

NORSK KRONIKK

Løsgjengerloven

1970 har vært et løsgjengernes år i norsk kriminalpolitikk. Inn- og utvandringslovene er vedtatt idet særreaksjonen tvangsarbeid overfor løsgjengere og alkoholister er opphevet, samtidig som offentlig beruselse er delvis avkriminalisert (lov av 6. mai 1970 om endring i lov av 31. mai 1900 om Løsgjængerer, Betleri og Drukkenskap, med ikrafttredelse 1. juli 1970). Disse endringene er i seg selv ikke særlig merkelige. Tvangsarbeid er en reaksjonsform Norge har vært temmelig alene om, mens avkriminaliseringen av offentlig beruselse følger reformarbeidet i våre naboland. Saken har vært til utredning de siste ti år, diskusjonen har pågått enda lenger og kravene har tiltatt i

styrke. (For en kort oppsummering, se NTfK 1969 s. 158f.). Kort sagt, løsgjengerloven var endringsmoden. Men måten den til slutt ble endret på, var egnet til å vekke oppsikt. Den tradisjonelle og skrittvisе endringsprosessen ble nemlig avbrutt ved at det gikk politikk i saken. Utviklingen hadde løpt fra Straffelovrådets innstilling av 1964, og Stortinget viste sin misnøye med departementets lovforslag våren 1969 ved å utsette behandlingen av det. Justisdepartementet nedsatte derfor et ad hoc-utvalg i august 1969 som med friske øyne skulle gjennomgå hele problemkomplekset påny (NTfK 1969 s. 344f.). I mars 1970 grep så en enstemmig justiskomitee fra Stortinget inn i det departementale utredningsarbeidet ved å oppheve de bestemmelsene som ad hoc-utvalget skulle vurdere *uten* at alternative tiltak eller planer forelå utredet. Justisministeren beklaget at departementets opplegg ikke var blitt fulgt slik at man fikk en bedre forberedelse av overgangen. Politikerne løp på sin side ikke linen ut i sin reformiver idet de overlot til departementet å bestemme når opphevelsen skulle tre i kraft, samtidig som de antydte at dette måtte ta noen tid. Her kunne ikke justisministeren følge opp. Hun understreket at det var betenkelig å vente med å sette loven i kraft når lovgiveren hadde gitt uttrykk for et endret syn på bruken av straff og tvangsarbeid. Det ville jo være urimelig å anbringe personer i institusjon under fengselsvesenet etter en rettsoppfatning som alt var stemplet som foreldet. Følgelig ble det bestemt at loven skulle settes i kraft allerede 1. juli 1970, uten at alternative tiltak fantes eller var blitt planlagt. Den plutselige lovendringen skapte reaksjoner av bekymring, forargelse og glede. Dessuten endel problemer som krevde løsninger i et tempo som stilte byråkratiet i de impliserte administrasjonene overfor alvorlige prøvelser.

a. Lovreformene

1) Den vesentligste endringen i løsgjengerloven, eller drukkenskapsloven som den også kaldes, er opphevelsen av § 18 som hjemlet reaksjonen *tvangsarbeid*. (Bestemmelsen tillot internering i arbeidshus eller kuranstalt i inntil 18 måneder første gang og inntil 3 år ved gjentakelse, og ble først og fremst anvendt overfor personer som hadde fått flere bøte- og fengselsstraffer for offentlig beruselse). Tvangsarbeidet ble innført i forbindelse med de store strafferettslige reformene i slutten av forrige århundre — dels som beskyttelse av samfunnet mot fanter og andre løse individer, dels som utslag av en optimistisk tro på at man kunne behandle eller i hvert fall hjelpe langtkomne alkoholister med en slik reaksjonsform. Med tiden har erfaringene vist hvordan den siste målsetningen var illusorisk, hvordan almenprevensjonen antakelig heller ikke har virket på dette feltet, og hvordan det i hovedsaken har vært renovasjonshensynet som er blitt tilfredsstilt gjennom denne bestemmelsen (Straffelovrådets innstilling av 1964 s. 43, 44). Den stigende innsikt i reaksjonenes virkninger — eller mangelen på dem — virket også nedtrappende på den faktiske

bruken av Opstad tvangsarbeidshus; de siste par årene hadde anstalten bare 50—60 anbrakte, mot tidligere vel 200 og opp mot 240. Det var således ikke så mange tvangsarbeidere som ble sluppet ut på gatene sommeren 1970 da opphevelsen trådte i kraft, men den praktiske virkningen av reformen var likevel betydelig. Påtalemyndighet og politi uttrykte bekymring over å ha mistet det virkemiddel som lå i selve truselen om tvangsarbeid. Dette nyttige riset bak speilet hadde nemlig fått mange alkoholister til å godta frivillige anbringelser på landet eller på kursted, og det ble vist til at 'alle disse hundreder av alkoholmisbrukere' nå sto fri til å reise hvor de ville, og at de fleste antakelig ville søke til Oslo-området (statsadvokat Elgesem i Aftenposten 22/5 1970).

Den rettslige situasjon etter opphevelsen av tvangsarbeidet er at ansvaret for disse menneskene nå er gått over til Sosialdepartementet og alkoholistsorgen. Også de sosiale myndighetene har et visst tvangsapparat i lov om edruskapsvern og edruskapsnemnder av 1932. Men alkoholistsorgen har foreløpig ingen lukket anstalt eller avdeling (det foreligger omdiskuterte planer ved Bjørnebekk kursted), og det er dessuten med beklagelse vist til at edruelighetsnemndene er et tungrodd apparat i denne forbindelse. Det har derfor vært hevdet at alkoholistsorgens tvangsmyndighet nå må forenkles og tvangsmulighetene styrkes (synspunktet ble uttalt av flere talere i Odelsingsdebatten, se Ot. forh. 1970 nr. 36).

2) Opphevelse av § 16 om *straff for offentlig beruselse* er den andre viktige endringen i løsgjengerloven. Det er bare den 'stille beruselse' som er avkriminalisert. Den som bråker, slåss eller på andre måter plager andre i fylla, kan fremdeles straffes etter § 17, men disse tilleggskravene er jo i seg selv straffbare etter den vanlige straffeloven, så det er vanskelig å si i hvilken grad lovendringene fører til utvidet bruk av § 17. Det viktige ved § 16 var at bestemmelsen ga politi og påtalemyndighet et enkelt og effektivt grunnlag å gripe inn på, uten kompliserte krav til bevisføring m. v. Derfor ble denne § ofte foretrukket fremfor § 17. Videre er det bare den som *viser seg* beruset på offentlig sted som går fri. Tross alle misforståelser er det fremdeles straffbart å nyte alkohol på offentlig sted — her står bestemmelsene i politivedtektene og i rusdrikkloven fremdeles ved makt. Endelig er det klart at politiet etter lovens § 20 skal ta hånd om berusede personer, og kan arrestere dem og holde dem i fengslig forvaring til de er blitt edru. — § 20 er forøvrig blitt omformet slik at den gir politiet hjemmel til å ta hånd om misbrukere også av andre stoffer enn alkohol, og til å beslaglegge og tilintetgjøre rusmidler hos den anholdte.

3) Om drukkenskapsarrestene altså ikke er blitt opphevet i denne omgangen, er de blitt supplert med en alternativt innbringelsesadgang: Etter en ny bestemmelse i § 21 skal den berusede kunne innbringes i *sykeavdeling* til han blir edru i steden for i arrest, og han skal også kunne holdes tilbake der i én uke i observasjonsøyemed med tanke

på videre behandling. Det er over 60 år siden overlege Johan Scharffenberg krevde fyllearrestene avskaffet, og Straffelovrådets innstilling av 1964 karakteriserte drukkenskapsarrestene som en 'overlevering fra tidligere tider'. Rådet fant imidlertid ikke å kunne gå inn for en opphevelse av arrestene, men foreslo opprettelse av alternative sykeavdelinger. Rådets opplegg ble drøftet og utdypet av en komité under Sosialdepartementet med lege Arvid Steen som formann (nedsatt nov. 1966, innst. avgitt aug. 1967, trykt som bilag til Ot. prop. nr. 54 (1968—69) om endringer i løsgjengerloven).

b. Pressedebatt

I månedene etter at lovendringene var satt i kraft rykket problemene for fullt inn i pressen, med overskrifter av typen 'Fylla raser i Oslos gater', 'Løsgjengerne erobrer parkene', 'Mødre holder sine barn inne' etc. Det var klart at offentlig beruselse var blitt mer synlig i Oslos gater, og et par hundre flere enn vanlig ble da også arrestert i løpet av juli og august måned. Bildet var det samme i de andre større byene Bergen og Trondheim. Grunnene til denne økningen kan være mange. Noen hevder at lovendringen har ført til mer fyll, andre at det er andre forhold enn straff som avholder folk fra å opptre åpenbart beruset på offentlig sted. Alkoholstatistikken viser at det drikkes mer, og undersøkelser gir grunn til å anta at økningen i det vesentlige skyldes storkonsumentene og dermed blant annet de personene lovendringene gjelder. Men dette er en økning som har pågått i lengre tid, uavhengig av lovbudene. Mer nærliggende tolkninger er at de som før drakk i det skjulte nå gjør det mer åpenlyst, og at flere av alkoholistene har søkt inn til byene. De løslatte tvangsarbeiderne utgjør ikke mer enn i høyden halvt hundre av Oslos antatte 2—3000 løsgjengere. Derimot kan noen av statsadvokat Elgesems spådommer ha gått i oppfyllelse ved at endel av de frivillig forviste har søkt hjemover igjen. Noen kanskje endog helt fra København, hvor politiet har antatt at mellom 1000 og 2000 norske løsgjengere har levd i eksil på grunn av de strenge bestemmelsene her hjemme. Uansett årsaker er problemene i hvert fall blitt synlige og mer opplevd av publikum. Og på dette punkt er det et spørsmål om toleranse, etikk og politikk om Oslo skal ha „et rent eller et sant bybilde“. Senhøsten 1970 kom dessuten kulda og skapte åpenbare helse- og boligproblemer for tidligere Opstadboere og fengselsfugler; reformenes motstandere gikk så langt som til å anklage reformatorene for lovmessig drap ved at flere løsgjengere enn før rett og slett frøs ihjel på gaten. Andre har sett — og brukt — den synlige nøden som drivkraft for å gi utbyggingsarbeidet for hjemløse alkoholikere virkelig prioritet i sosialpolitikken.

c. Myndighetsaktivitet

Hva enten det skyldes nød eller forargelse, er det i 1970—71 blitt satset overfor løsgjengere i et annet tempo og med andre summer enn

det som er vanlig i sosialpolitikken. Straks lovendringen var vedtatt oppnevnte Sosialdepartementet '*aksjonsutvalget til å utrede finansielle og praktiske problemer i samband med endringer i drukkenskapsloven*', med direktøren for Edruskapsdirektoratet, Sigurd Birkelund, som formann. Med sjelden fart la det fram en foreløpig innstilling etter snau to måneder (avgitt 29. juni 1970 — to dager før lovendringen skulle tre i kraft). Innstillingen inneholder en kortsiktig aksjonsplan, og risser opp prinsipielle retningslinjer. Grunnleggende er kravet om en standardøkning både i hjelpetilbud og i generell levestandard for hjemløse alkoholikere og andre vanskeligstilte misbrukere. Det satses på betingelsesløse tilbud, uten tvang og uten særlige krav eller forventninger om motytelser fra dem som blir hjulpet. Som tilbud overfor den akutte beruselse understreker utvalget behovet for *sykeavdelinger*, fortrinnsvis tilknyttet sykehus eller andre behandlingsinstitusjoner og omfattet av sykehusloven og syketrygdloven. Staten bør komme sterkt inn i det finansielle bildet, og institusjonene bør ha et godt utviklet medisinsk/sosialt service-apparat. I påvente av dette innfører utvalget en ny institusjonstype, de såkalte *avrusningsstasjoner*. Deres første oppgave skal være å ha ansvaret for de berusede mens de er beruset, og klientene skal ikke kunne holdes tilbake som i sykeavdelingene. Når klienten er edru skal han tilbys rådgivning av kvalifisert personale. Ved siden av dette går utvalget inn for innredning av „tørkerom“ på herbergene, slik at ingen skal kunne avvises på grunn av beruselse. Av mer langvarige hjelpetilbud satses utvalget på utbyggingen av *vernehjem* til avløsning av de tidligere arbeidshjemmene og i første rekke beregnet på gamle og utbrente alkoholikere. Hjemmene bør ha samme standard som vanlige aldershjem.

Utvalgets arbeid ble fulgt opp av planer og initiativ fra flere hold. For å prøve ut forslaget om avrusningsstasjoner ble det laget et tre ukers eksperiment i 'Hotel gjennomtrekk', et av Oslos herberger, under ledelse av dosent Per Sundby ved Institutt for sosialmedisin. Hver tredje drukkenskapsarrestant i Oslo — dvs. 20 om dagen — ble tatt særskilt hånd om av et vaktpersonale og to sykepleiere som var på post til enhver tid, dessuten av tre sosialarbeidere og fem leger på turnus hver ettermiddag. Med et slikt personale klarte man å underbringe alle typer arrestanter uten særlige problemer. Forsøket avdekket imidlertid store svikt i tilbudene i den videre omsorg, da det viste seg at et meget stort antall av de arresterte var hjemløse. Eksperimentet viste også at det var behov for en *venteavdeling* i tillegg til avrusningsstasjonen for de mest vanskeligstilte og nedkjørte som det ikke hadde lyktes å få overført til institusjon i løpet av dagen.

I september hadde sosialrådmannen i Oslo ferdig sin aksjonsplan som hentet full støtte i bystyret (bystyresak nr. 255 for 1970). Den innebar 300 nye plasser i tillegg til de 1400 plassene Oslo har i sektoren herberger/vernehjem. Endel av disse forutsettes monterte av

ferdighuspaviljonger forskjellige steder i byen og de sedvanlige nabo-protester er innkommet. Planen inneholdt videre opprettelse av to sykeavdelinger med ti senger hver, en avrusningsstasjon, og tørkerom i herbergene. Mye ble satset for å realisere mest mulig før vinterkulda satte inn. — Også andre steder i landet er planlegging og bygging i full gang. Mest dreier det seg om vernehjem, for det er bare de større byene som planlegger avrusningsstasjoner. Ved siden av Oslo er det foreløpig bare Bergen som også satser på sykeavdeling. Ialt ca. 100 tidligere arbeidshjems plasser er forandret til vernehjems plasser. Det innebærer at trygdekassene nå dekker $\frac{2}{3}$ av oppholdet og at standarden forutsetningsvis heves. Edruskapsdirektoratet har på sin side arrangert kurs for personalet for å orientere om (og bearbeide holdningene til) overgangen fra arbeidshjem til vernehjem.

Louregler om utlevering av sosialklientell og behandlingstrengende

I tillegg til loven om utlevering av lovbrytere (lov av 13. juni 1908 og 3. mars 1961) er det nå vedtatt en lov om utlevering til de øvrige nordiske land for å få iverksatt tiltak om frihetsinngrep som ikke er straff (lov av 5. juni 1970). Nå er det ikke lenger bare personer under straffeforfølgning og fengselsrømlinger som kan utleveres, men også barn, ungdom, åndssvake, sinnslidende, rusmisbrukere, forsømmelige forsørgere eller løsgjengere, som er rømt fra anstalt eller på annen måte har undratt seg anbringelse. Loven er et resultat av flere års nordisk samarbeid, og gir hjemmel for og regler om saksbehandling og tvangsmidler i slike utleveringssaker. Tidligere har disse hensyn vært ivare tatt av fremmedlovens bestemmelser om av-, bort- og utvisning, men dette lovgrunnlaget har vært tvilsomt. Den nye loven vil således gi klarere hjemmel og regler, selv om de praktiske konsekvensene neppe kan bli særlig store.

Forbud mot rasediskriminering m. v.

Straffeloven har ved lov av 5. juni 1970 fått nye bestemmelser om vern mot diskriminering p.g.a. rase, trosbekjennelse, hudfarge og nasjonal eller etnisk opprinnelse. § 135 a gir et generelt vern mot diskriminering og innebærer en utvidelse av den tidligere bestemmelse. § 349 a er derimot helt ny og forbyr diskriminering under utøvelse av næringsvirksomhet, f. eks. på hoteller, i restauranter og butikker. Straffebestemmelsen rammer også den som på rasemessig eller på liknende grunnlag nekter en person adgang til offentlig forestilling m. m. Et liknende revisjonsarbeid har foregått samtidig i de øvrige nordiske land (for Sverige, se NTfK 1970 s. 195). Lovendringen var direkte foranlediget av FN-konvensjonen av 1965 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering, og var nødvendig for at Norge skulle ratifisere denne. Men det ble under debatten i Stortinget pekt på at endringene også var begrunnet ut fra norske forhold og erfaringer, og at behovet for slike straffebud vil bli større i fremtiden med

den økende mobilitet på arbeidsmarkedet og i familielivet. Det ble også beklaget at ikke departementet hadde tatt initiativet til kontakt med de samiske organisasjonene i forbindelse med utredningsarbeidet.

Straffelovrådet mot oppløsning?

Den offentlige prosedyren for kriminalpolitiske endringer innledes tradisjonelt ved at Justisdepartementet lar vedkommende sak utrede i en komité av fremstående jurister — riksadvokater, høyesterettsdommere, strafferettsprofessorer og enkelte høyere embetsmenn i administrasjonen. Slik sammensetning preget såvel de to revisjonskomitéene i tyveårene (professor som formann) som den mer faste Straffelovkomitéen av 1934 (riksadvokat som formann), den reorganiserte Straffelovkomitéen av 1947 (høyesterettsdommer som formann) og det straffelovråd som denne siste gled over i (1949). Straffelovrådet tjener som permanent rådgivende organ for Justisdepartementet i strafferettslige spørsmål og forestår således både utredningsarbeidet i lovsaker, som det er konsulent i andre kriminalpolitiske saker. Rådet har lenge hatt fire faste medlemmer: sorenskriver Harbek (formann gjennom mange år), riksadvokat Aulie, professor Andenæs og høyesterettsjustitiarius Ryssdal (nåværende formann). Disse fire har utgjort kjernen i det strafferettslige endringsarbeidet, under bistand av enkelte andre fagfolk i noen av sakene, og i samarbeid med dyktige sekretærer som senere er kommet i stillinger som ekspedisjonssjef og statsadvokat.

Under de siste års intensivering av den kriminalpolitiske debatten er det i noen grad blitt reagert mot fremgangsmåten i dette utredningsarbeidet, først og fremst på grunn av den ensidige juridiske ekspertisen, men også på grunn av tempoet i Rådets arbeid. Ikke overraskende har f. eks. KROM, ved sin formann dr. philos. Thomas Mathiesen, reist krav om opphevelse av Rådet. Mer overraskende var det kanskje at en rekke innflytelsesrike fagfolk nylig støttet tanken om en endring i kompetanseforholdene i kriminalpolitikken. Formannen i Stortingets justiskomité, to professorer i strafferett og kriminologi, en dosent i psykiatri og overlegen ved en fengselsvesenets anstalter mente alle at Straffelovrådet var for ensidig sammensatt, og at dette hadde uheldige følger for den politikk som ble foreslått. Samtlige mente at Rådet ikke tilfredsstillte dagens behov. Med noe forskjellig begrunnelse gikk de inn for en utvidelse av ekspertisen og for bruk av spesielle ad hoc-utvalg i de enkelte saker fremfor en fast komité (enquete i Dagbladet 1/7 1970). Justisministeren svarte at „departementet (vil) nærmere overveie Rådets sammensetning under hensyn til oppdragenes art“ og at „det kan bli tale om“ særskilte utvalg for enkelte spørsmål. Hun viste ellers til at to av Rådets fire faste medlemmer var falt for aldersgrensen i 1969 og hadde trukket seg ut av arbeidet i 1970 (Dagbladet 2/7 1970).

Når det gjelder Rådets framtid, kan det også vises til at den tradi-

sjonelle prosedyren ble satt ut av funksjon nylig under behandlingen av løsgjengerloven (se ovenfor) både ved at Justisdepartementet nedsatte en egen ad hoc-komité etter at Straffelovrådets innstilling var avgitt, og ved at denne komitéen oppl oste seg selv og vek plassen for Sosialdepartementets utvalg; videre at prosedyren er i ferd med   bli satt ut av funksjon under behandlingen av sikringsinstituttet og de strafferettslige utilregnelighetsreglene (mer om dette i neste Norsk Kronikk), hvor de to gjenv erende rådsmedlemmer er supplert med et betydelig antall 's erskilt tilkalt', deriblant en sosiolog. I hvertfall kan man si om Straffelovrådet at denne institusjonen ikke lenger er hva den var.

Hovedfag i kriminologi

Undervisnings- og eksamenstilbudet ved Institutt for kriminologi og strafferett vil nå bli utvidet til også   omfatte kriminologi *hovedfag*. Universitetet i Oslo kan dermed tilby et fullt utbygd universitetsstudium i kriminologi. (I NTfK 1968 s. 150 er det gjort rede for de fag man hittil har kunnet ta: spesialfag for jurister og grunn- og mellomfag for samfunnsvitenskapelige studenter.) Hovedfaget vil bygge på kriminologi mellomfag og vil kreve ytterligere 3—4 semestres studium. En vesentlig del av studiet vil gå med til arbeidet med hovedfagavhandlingen. Ved siden av dette vil studenten i sitt skriftlige pensum få oversikt over endel hovedområder i kriminologien — avvik og sosial kontroll, lovbrudd og lovbrutere, reaksjonssystemet, institusjons-samfunnet, reaksjonenes virkninger, ungdomsattferd, alkohol og stoffbruk. Hovedfagseksamen består av godkjent avhandling, to skriftlige pr over og  n muntlig prøve. Sammen med to andre fag (ett grunnfag og ett mellomfag) vil hovedfagseksamen i kriminologi gi kompetanse som *cand. polit.* Det vil dessuten være mulig   ta kriminologi hovedfag innenfor magistergradsordningen. Dette innebærer et langt mer spesialisert og vitenskapelig orientert studium med en st rre avhandling, og vil bare være et tilbud for noen få studenter. Det arbeides også med mulige kombinasjoner av juridikum og kriminologi hovedfag.

Hittil har 38 studenter avlagt grunnfagseksamen og 15 har tatt mellomfag siden ordningen ble etablert h sten 1968. For tiden har kriminologiseksjonen ved Instituttet 5 studenter som har begynt på hovedfag, 1 magistergradsstudent, og ca. 40 grunn- og mellomfagstudenter. Dessuten jurister som tar spesialfag (h sten 1970 valgte 30 av 179 jurister kriminologi blant de 23 valgbare spesialfagene). La det i denne forbindelse v re nevnt at undervisningen i kriminologi ble tatt opp på det nordiske forskningsseminaret i kriminologi i  bo i juni 1970, at Nordisk samarbeidsråd for kriminologi planlegger stipendiemuligheter for forskere, studenter og lærere, og at Nordisk R d har uttrykt ønske om   støtte nordisk kriminologi. Som det foreløpig eneste universitet i Norden med et fullt utbygd undervisningstilbud er det naturlig at Institutt for kriminologi og strafferett ved Univer-

sitetet i Oslo får et nordisk miljø. Høsten 1970 har 3 svenske og 1 islandsk student deltatt i undervisningen. For våren 1971 er det anmeldt betydelig flere nordiske studenter og forskere.

Tove Stang Dahl.

SVENSK KRÖNIKA

Kommittéer

Under hösten har två kommittéer lagt fram betänkanden som har straffrättsligt intresse.

Integritetsskyddskommittén har avlämnat ett delbetänkande som har titeln „Skydd mot avlyssning“ (SOU 1970:47). Enligt direktiven (se 1967 s 324) har utredningen att ta ställning till frågor av skiftande karaktär. Kommittén har därför valt att dela upp utredningsuppdraget i olika avsnitt. I delbetänkandet behandlas åtgärder som riktas mot bruket av avlyssnings- och inspelningsapparatur. Man har prioriterat detta avsnitt därför att det är främst inom det akustiska området som teknikens utveckling under de senaste åren har medfört nya risker för den enskildes personliga integritet. Kommittén kommer i ett följande betänkande ta upp övriga frågor som omfattas av utredningsuppdraget, däribland frågan om åtgärder mot obehörig filmning och fotografering. Redan i detta delbetänkande har man, i samband med redovisningen av akustisk apparatur som kan komma att missbrukas till men för den personliga integriteten, redogjort även för optisk apparatur.

I delbetänkandet föreslås i fråga om straffrättsliga åtgärder att skyddet för den personliga integriteten mot missbruk av avlyssnings- och inspelningsapparatur anknyts till gällande bestämmelser i brottsbalken om hemfridsbrott och olaga intrång, 4 kap. 6 §. Enligt kommittén bör det vara förbjudet för annan än den som bor i bostaden att med tekniska hjälpmedel för återgivning av ljud avlyssna eller upptaga vad som försiggår där, om han inte har lov till åtgärden av den som berörs av den. Bor flera i bostaden bör envar av de boende vara skyddad mot åtgärder från medboende. Förbudet föreslås också gälla avlyssning och upptagning i kontor, fabrik, annan byggnad eller fartyg, på upplagsplats eller annat dylikt ställe. Här riktar sig förbudet mot annan än den som har dispositionsrätt över utrymmet eller handlar med dennes samtycke. När det gäller arbetsplats föreslås dock ett generellt förbud mot begagnande av avlyssnings- och inspelningsapparater. Detta förbud riktar sig både mot arbetsgivare och anställda men kommittéförslaget öppnar möjlighet för parterna att avtalsvis reglera bruket av sådana apparater. Straffet för olovlig avlyssning föreslås bli böter eller fängelse i högst två år. Kommittén föreslår också att redan anbringandet av apparater för avlyssning eller upptagning av ljud skall vara straffbart. Man föreslår samma straffskala som för olovlig avlyssning.

De föreslagna reglerna avses gälla generellt. Kommittén gör dock undantag för sammanträden och andra sammankomster som allmänheten har tillträde till. Man menar att behovet av skydd i dessa fall inte är stort.

Kommittén föreslår också vissa näringsrättsliga åtgärder. Man finner dock att området för sådana åtgärder är begränsat främst med hänsyn till att åtgärder av detta slag är svåra att kontrollera. I fråga om radiosändare, som redan i gällande lag är underkastade viss kontroll, föreslås bl. a. att radiolagens förbud att utan tillstånd inneha radiosändare utvidgas till att gälla också byggsats för tillverkning av radiosändare. Vidare föreslås en särskild lag för att möta eventuella behov av näringsrättsliga åtgärder beträffande olika slag av avlyssnings- eller inspelningsapparater. Lagen innehåller föreskrifter om innehav, import, försäljning och reklam och avses träda i kraft efter särskilt beslut av regeringen.

Slutligen föreslås att den vars integritet har kränkts genom brott mot den föreslagna straffbestämmelsen skall ha rätt till ersättning för det lidande som han kan ha varit utsatt för. Sådan ideellt skadestånd får enligt kommittén tillerkännas den kränkte på ungefär samma sätt som i dag gäller för ärekränkning.

Kommittén för lagstiftningen angående trafiknykterhetsbrott har slutfört sitt uppdrag (direktiven se 1967 s 323) och överlämnat betänkandet „Trafiknykterhetsbrott — Förslag 1970“ (SOU 1970:61).

De regler om trafiknykterhetsbrott som nu gäller i Sverige skiljer mellan två grader av brott, ett grövre brott rattfylleri och ett lindrigare brott, som brukar kallas rattnykterhet. Ansvar för rattfylleri inträder om föraren har varit så påverkad av starka drycker eller annat berusningsmedel att det kan antas att han inte har kunnat föra fordonet på betryggande sätt. Om föraren under färden har haft en alkoholkoncentration i blodet av 1,5 ‰ eller mer, skall han alltid anses ha varit så påverkad som nyss sagts. Ansvar för rattnykterhet inträder om alkoholkoncentrationen i förarens blod har uppgått till 0,5 ‰ men inte till 1,5 ‰.

Kommittén finner att alkoholens roll i trafikolyckorna i Sverige f.n. inte kan exakt klarläggas. Man har undersökt samtliga dödsolyckor under 1968 — cirka 1100 — och andelen alkoholpåverkade motorfordonsförare som har varit inblandade i dessa olyckor. Det går inte att komma närmare än att fastslå att andelen ligger någonstans mellan 10 och 30 %, dvs. 100—300 personer omkommer årligen i olyckor där alkoholpåverkade förare har deltagit.

Kommittén har också undersökt omfattningen av den trafiknykterhetsbrottslighet som kommer till myndigheternas kännedom dvs. den synliga brottsligheten. År 1968 inkom till statens rättskemiska laboratorium omkring 18500 blodprov på personer som misstänktes för trafiknykterhetsbrott (rattfylleri och rattnykterhet). Motsvarande siffra

för år 1969 var omkring 20 000. Antalet personer som fälldes till ansvar för trafiknykterhetsbrott uppgick år 1968 till omkring 13 000. I omkring 10 000 av dessa fall var trafiknykterhetsbrottet huvudbrott. Påföljden i dessa huvudbrottsfall bestämdes i omkring 4 000 fall till fängelse och i omkring 5 700 fall till böter.

Utvecklingen av den synliga brottsligheten har undersökts för perioden efter år 1950. I absoluta tal visar brottsutvecklingen en kontinuerlig och kraftig stegring, från cirka 3 000 trafiknykterhetsbrott år 1950 och till cirka 15 000 år 1967. Om man sätter det absoluta antalet brott i relation till motorfordonstrafikens utveckling visar den relativa brottsutvecklingen i stort sett att en minskning inträdde åren 1957—1963 och att huvudtendensen under de senaste åren synes vara endast en mindre ökning.

Kommittén hävdar att den verkliga trafiknykterhetsbrottsligheten säkerligen är mycket större än den synliga brottsligheten. När det gäller polisens övervakning av trafiken, finner kommittén att denna torde ha skärpts under de senaste åren och att detta har lett till en ökad upptäcktsfrekvens. Kommitténs slutsats blir att den verkliga brottsligheten under denna tid därför inte torde ha stigit i den omfattning som den synliga brottsligheten utvisar.

Sammanfattningsvis anser kommittén att förhållandena tyder på att brottsutvecklingen relativt sett har hållits under kontroll. När det gäller sådana trafiknykterhetsbrott med moped som begås av ungdomar i åldern 15—17 år tyder dock vissa omständigheter på att under de senaste åren har skett en ökning som hänger samman med det ökade alkoholmissbruket i denna ålderskategori.

Kommittén har gjort ingående utredningar om trafiknykterhetsbrottsklienteletets sammansättning och beskaffenhet. Utredningarna visar att de som begår trafiknykterhetsbrott i betydande utsträckning har alkoholproblem. Ett annat framträdande drag hos klientelet är dess i allmänhet låga ekonomiska och sociala ställning. Kommittén finner det också anmärkningsvärt att mer än $\frac{1}{2}$ av trafiknykterhetsbrott med bil begås av personer som saknar körkort vid brottets begående. Enligt kommitténs uppfattning finns det mycket som tyder på att klientelet till övervägande del består av personer som gång på gång begår trafiknykterhetsbrott utan att bli upptäckta annat än i undantagsfall.

Med utgångspunkt från det insamlade materialet lägger kommittén fram följande förslag. Man föreslår att systemet med två svårighetsgrader, rattfylleri och rattonykterhet, behålls. Vidare vill man behålla de fasta promillegränserna och föreslår att den nedre gränsen liksom hittills bör ligga vid 0,5 ‰. Däremot föreslås att den kompletterande promillegränsen mellan rattonykterhet och rattfylleri sänks från 1,5 ‰ till 1,2 ‰. Om denna sänkning genomförs, räknar man med att 70 % av de beivrade trafiknykterhetsbrotten kommer att hänföras till rattfylleri mot f.n. 50 %.

Enligt gällande rätt är straffet för rattfylleri fängelse i högst ett år eller, om omständigheterna är mildrande, dagsböter, dock ej under tjugofem. För rattonykterhet är straffet dagsböter, lägst tio, eller fängelse i högst sex månader. Kommittén föreslår att strafflindringsregeln enligt nyare svensk brottssystematik ersätts med en bestämmelse att det i ringa fall av rattfylleri skall dömas enligt en lägre straffskala, nämligen böter eller fängelse i högst sex månader. Det är kommitténs mening att ringa fall av rattfylleri bör anses kunna föreligga i något större utsträckning än man i dag tillämpar strafflindringsregeln. I fråga om straffsatserna i övrigt föreslås endast den ändringen att även minimistraffet vid rattonykterhet försvinner.

Enligt nuvarande lagstiftning inträder ansvar endast om bevisning kan förebringas att blodalkoholhalten *under körningen* har nått den promillegräns som gäller för brottet. Denna regel har i tillämpningen ställt åklagare och domstolar inför betydande svårigheter. Blodprov tas ju i regel först en tid efter det körningen har avslutats. Därför måste man göra s.k. tillbakaräkning, vilket innebär att man med ledning av blodprovresultatet och antaganden rörande blodalkoholkurvans förlopp söker beräkna om blodalkoholhalten någon gång under körningen har uppgått till den promillegräns som gäller för brottet. För att begränsa olägenheterna vid tillbakaräkning föreslår kommittén att det införs en ny princip av innebörd att ansvar skall inträda inte bara när promillegränsen uppnås under färden utan också då detta sker först efter färden.

Kommittén föreslår vidare att alkoholförtäring efter färdens slut görs till ett särskilt brott. Enligt förslaget skall den som förtär alkohol eller annat påverkansmedel efter färden och som därvid inser eller har skälig anledning att anta dels att färden kan föranleda undersökning om trafiknykterhetsbrott och dels att förtäringen kan försvåra undersökningen dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Bestämmelsen är subsidiär i den meningen att om den tilltalade i anledning av färden döms till ansvar för trafiknykterhetsbrott skall ansvar för efterförtäringen inte ådömas.

Enligt gällande rätt är traktor utan släpfordon samt motorredskap undantagna från promillereglerna. Kommittén föreslår att trafiknykterhetslagstiftningen i sin helhet skall omfatta alla slag av motordrivna fordon.

Kommittén har ägnat ett betydande utrymme åt påföljdsfrågorna. Nuvarande praxis vid bestämning av påföljden kritiseras som schablonmässig och onyanserad. För rattfylleri blir straffet av hänsyn till den allmänna laglydnaden i regel en eller två månaders fängelse. Vid rattonykterhet tillämpas regelmässigt bötesstraff men i viss utsträckning också korta fängelsestraff. Kommittén har ingående övervägt främst trafiknykterhetsbrottens farlighet, brottsutvecklingen och brottsklientelens beskaffenhet. Med utgångspunkt härifrån har man kommit fram till att det både från allmänpreventiv och individualpreventiv syn-

punkt är möjligt och lämpligt att söka genomföra ett mera nyanserat påföljdsval vid denna typ av brottslighet.

Kommitténs överväganden i påföljdsfrågan har inte resulterat i förslag till ändrad lagstiftning utan i stället rekommenderas vissa huvudlinjer för praxis vid utnyttjande av redan befintliga sanktioner. I fråga om allmänpreventiva synpunkter anser kommittén det inte nödvändigt att i samma utsträckning som hittills använda fängelsestraff. Allmänpreventionen torde i inte obetydlig grad kunna tillgodoses genom körkortsingripanden, höga böter, åtgärder för att öka upptäcktsrisken samt i fråga om förare med alkoholproblem genom en skyddstillsyn av ingripande karaktär. När det gäller individualpreventionen tar kommittén fasta på resultatet av undersökningarna rörande klienteletts beskaffenhet. Den stora andelen personer med alkoholproblem bland trafiknykterhetsbrottslingarna gör det ur individualpreventiv synpunkt mest angeläget att få till stånd en nykterhetsvårdande behandling som motverkar den brottsfrämjande faktor som alkoholen utgör.

För de rattfyllerifall där man enligt nuvarande praxis i allmänhet ådömer fängelse föreslår kommittén följande. För sådana rattfyllerister som inte har alkoholproblem bör valet stå mellan å ena sidan villkorlig dom i förening med höga böter och å andra sidan fängelse. Om rattfylleriet framstår som mindre allvarligt, får man i de flesta fall välja villkorlig dom i förening med böter. När det gäller rattfyllerister med alkoholproblem, har kommittén tänkt sig att man skall tillämpa skyddstillsyn med föreskrift om nykterhetsvårdande behandling. I regel bör skyddstillsynen kombineras med bötesstraff. Enligt kommittén bör körkortsfrågan på ett meningsfullt sätt vävas in i den nykterhetsvårdande behandlingen. Möjligheten att återfå körkortet tidigare vid skötsamhet bör användas som lockbete. Översynen av körkortsreglerna åvilar trafikmålskommittén men trafiknykterhetsbrottskommittén framhåller som sin mening att körkortsingripandena bör överföras till domstol.

När personer med alkoholproblem begår rattfylleribrott av allvarligare karaktär, kan det ofta vara nödvändigt av allmänpreventiva hänsyn att också i fortsättningen ingripa med frihetsberövande. För att i sådana fall kunna kombinera frihetsberövandet med nykterhetsvårdande behandling föreslår kommittén, att man utnyttjar möjligheten enligt gällande rätt att döma till skyddstillsyn med behandling i tillsynsanstalt.

För att göra övervakningen av trafiknykterhetslagstiftningen mera effektiv och öka dess allmänpreventiva effekt föreslår kommittén att polisen ges befogenhet att ta utandningsprov rutinmässigt dvs. utan att föraren är skäligen misstänkt för trafiknykterhetsbrott. Förslaget bygger på undersökningar som kommittén har låtit utföra. Resultatet av dessa undersökningar visar att polisen har förvånansvärt små möjligheter att vid trafikkontroller upptäcka alkoholdoft eller andra tecken på alkoholpåverkan.

Slutligen framhåller kommittén nödvändigheten av att man efter ett genomförande av kommitténs förslag följer upp effekten av de företagna åtgärderna genom olika undersökningar.

Kriminalstatistik

Kriminalvårdsstyrelsens verksamhetsberättelse „Kriminalvården 1969“ (Sveriges Officiella Statistik) har utkommit. Från statistiken rörande anstaltsvård och frivård kan följande uppgifter nämnas. Medelbeläggningen på fångvårdens anstalter uppgick under 1969 till 5181 personer, vilket är obetydligt mer än 1968. Under 1969 intogs 14 647 personer i fångvårdsanstalt. Av dessa hade 10 232 personer dömts till fängelse, vilket innebär en minskning med 350 jämfört med år 1968. Antalet intagna kvinnor ökade från 179 till 218. Av de nykomna fängelsefångarna hade 63 % en strafftid under 4 månader. Rattfylleri var den vanligaste orsaken till fängelsestraffet. 37 % av de intagna var dömda för detta brott medan 24 % var dömda för tillgrepsbrott, 10 % för våldsbrott och 5 % för narkotikabrott. Narkotikabrott var betydligt vanligare bland kvinnor än bland män. Endast 5 % av männen frihetsberövades med detta brott som huvudorsak medan motsvarande frekvens bland kvinnorna var 23 %. Under 1969 intogs 403 personer i ungdomsfängelse och 491 personer i interneringsanstalt. Antalet utländska medborgare som intogs i svenska fångvårdsanstalter under 1969 uppgick till 1 687 mot 1 672 år 1968. 60 % av utlänningarna var finska medborgare. 11 % var danska och norska medborgare medan övriga representerade ett fyrtiotal nationaliteter.

Frivårdsklientelet har under 1960-talet ökat med 70 % mellan 1960 och 1970, från 13 500 till 23 000 klienter. Av frivårdsklientelet den 1 januari 1970 uppgick de till skyddstillsyn dömda till drygt 83 % och de från fängelse villkorligt frigivna till något över 11 %. Återstoden av klientelet var till ungdomsfängelse och internering dömda, som hade överlämnats till vård utom anstalt. Frivårdsklienteletets fördelning på de olika kategorierna har alltså inte förändrats sedan den 1 januari 1969.

Karin Ringberg.